

BAĞLAMI VE DEDE KORKUT’U ANLAMAK: SEGREK ANASININ MI ATASININ MI AĞZINI ARADI?

Understanding Dede Korkut and Its Context: Did Segrek Sound Out His Mother or His Father?

Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK*

ÖZ

Tarihi metinlerin doğru okunması ve doğru anlaşılması hem geçmişini hem de günümüzü doğru değerlendirmemizi sağlar. Aynı zamanda okunan metinle ilgili yapılacak olan çalışmaların sağlam bir zemine oturması kolaylaşır. Bu nedenle tarihi bir metni doğru anlamak için dikkate almamız gereken önemli yöntemlerden biri bağlamı takip etmektir. Bağlamın kılavuzluğunda ilerlemek, metni doğru anlamamızı ve metinle ilgili sorunları daha kolay çözmemizi sağlar. Çünkü kelimeleri doğru okumuyorsak sadece seslendirmiş oluruz; doğru okuyup okumadığımız konusunda bağlam bizi yönlendirir ve bu yönlendirmeye yeni denemelere gireriz. Okuma ve bağlam örtüştüğü zaman doğru sonuca ulaşmış oluruz. Dede Korkut’un elimizdeki metinlerinin daha çok bir tiyatro eseri olarak görülmesi ve bu gözle okunması gerekir. Çünkü Dede Korkut hikâyeleri sözlü gelenekte anlatıcılar tarafından yüzyıllarca icra edilmiş hikâyelerdir. Tiyatro tarafı ağır basan bu hikâyelerde yazılı metinlerden farklı olarak çok daha sık şaşırtmaca ve sürpriz olaylara tanık oluruz. Ayrıca Dede Korkut hikâyelerinde anlatıcı ozanın kısaltmalar kullanılarak çok uzun zaman dilimlerini çok kısa ve özlü şekilde anlattığı dikkat çeker. Ancak elimizdeki metinde bu konulara dikkat edilmediğinden bir kelimenin yanlış okunması sonucu *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*’nun senaryosunda anlaşılmayan birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümü için bağlam ve hikâyenin tiyatral tarafının dikkate alınması gerekir. İşte bu makede, *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*’nda *ata* kelimesinin *ana* şeklinde okunması nedeniyle bağlam ve senaryoda ortaya çıkmış olan birtakım karışıklıklar, sorunlar üzerinde durulmakta ve bu sorunlara açıklamalar getirilerek teklifler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut’u anlamak, bağlam, Öşün Koca, Egrek, Segrek, ana, ata, ağız aramak.

ABSTRACT

Accurate reading and correct understanding of historical texts provides our accurate assessment of both the past and the present. At the same time, it becomes easier locating solid foundations for studies on the text that will be read. Thus, one of the important methods to be considered to understand a historical text correctly is to follow context. Advancing with the guidance of the context provides us with the correct understanding of the text and therefore text-related problems become easier to tackle. Because, if we can’t read the words correctly, then we just vocalize them. Context leads us to whether we read the words correctly and we take up new studies with this guidance. When reading and context overlap, we get the right result. The present text of Dede Korkut should be seen as more of a theatrical work and be read in this respect. Because Dede Korkut narratives are the stories which have been performed by narrators of oral tradition for centuries. In these stories which have the dominance of theatrical aspect, As distinct from written texts, we witness more twisted and surprising events. Besides, it draws attention that minstrels in Dede Korkut narratives narrate long episodes shortly and concisely by using abbreviations. However, since these aspects aren’t considered in our text, as a consequence of misreading of a word, there arose some incoherent problems in the scenario of *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*. It is necessary to consider the context and theatrical aspect of the story for the solution of this problem. This article elaborates some problems in the context and scenario as a result of misreading the word *ata* as *ana* in *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu* and also some suggestions are presented accounting for these problems.

Keywords

Understanding Dede Korkut, context, Öşün Koca, Egrek, Segrek, mother, father, sound out.

* Dicle Üniversitesi, Z. Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Diyarbakır/Türkiye, sozcelik@dicle.edu.tr.

Giriş

Dede Korkut üzerinde uzun süredir çalışan birisi olarak bu konuda yapılan en küçük tespitten bile büyük bir heyecan duyduğumu söylemeliyim. Bu nedenle Millî Folklor dergisinin 100. sayısını elime aldığımda ilk olarak “*Uşun Koca Oğlu’nun Kaç Kardeşi Vardı?*” (Sultanzade 2013: 149-153) başlıklı makaleyi okudum. Makalenin paranteze alınmış alt başlığında “*Dede Korkut Kitabındaki Bir Kelime Üzerine*” ibaresi yazılıydı. Makalenin tamamını okumadan önce ilk olarak hangi cümlede geçen hangi kelimedenden söz edilmiş olduğuna baktım. Tepegöz Boyundaki şu cümlelerde geçen ve metinde şeklinde yazılmış olup daha önce bütün araştırmacılar tarafında *iki* okunmuş olan kelimenin söz konusu edildiğini gördüm. Söz konusu cümle şudur :

“Öşün Koca oğlu gibi pehlivan elinde şehid oldu. A[y]ruk candan **iki** karındaşı Depegöz elinde helâk oldu.” (Drs.111a.10-12).

Teklif edilen yeni okuma şeklini görünce bir o kadar daha heyecanlandım ve sevindim; çünkü buradaki bağlamı çok iyi biliyordum ve daha önce bu cümlede çözmeye çalıştığım sorunun anahtarı olan kelime karşımda uruyordu. Yazar, daha önce, yukarıdaki cümlede olduğu gibi, herkesin *iki* okumuş olduğu kelimeyi -doğru olarak- *ögey* okuyup ‘üvey’ şeklinde anlamayı teklif ediyordu.

Makalenin yazarını gönülden tebrik ediyor, kelimeyle ilgili açıklamalar için konuya ilgi duyan okuyuculara makaleyi okumayı tavsiye ediyorum.

Şimdi de sözlü ürün olarak Dede Korkut metinleri ve yazılı metinler-

le ilgili birkaç söz söyleyecek ve daha sonra yine söz konusu aynı makaleye dönerek *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu* için sorun olarak değinilmiş olan birkaç konuyla ilgili bazı değerlendirmeler yapmaya çalışacağım.

Dede Korkut metinleri konusunda unutulmaması gereken noktalardan biri hiç şüphesiz bu metinlerin sözlü gelenekten gelmiş olmasıdır. Dede Korkut metinlerinin yüzyıllarca anlatıcı ozan(lar)ın dilinde dinleyiciler huzurunda icra edildiği gerçeğini bilmek ve bu noktayı göz önünde tutmak; gerek filolojik gerekse edebî yönden Dede Korkut’u anlamak için yaptığımız çalışma ve tespitlerde ya da sunacağımız tekliflerde isabet etmek için son derece önemlidir.

Yazarın anlatıcı ozana göre anlatıcı ozanın da yazara göre farklı araç ve imkânlarla sahip olduğu konusu ise bir başka gerçektir. Kalemimi kullanan bir yazarın malzemesi, yazılı olarak ifade edebileceği veya kâğıt üzerine sesleri harflerle göstererek yazıya dönüştürebileceği mürekkeptir. Yazıda gösterebilecekleri veya kullanabilecekleri ise aliterasyon, kelimeler, deyimler, söz kalıpları, farklı söyleyiş şekilleri, cümleler vb. şeylerdir. Yazarın yazdıkları ilk anda gözümüze hitap eder, yani yazılanları gözümüzle takip eder, onları iç seslendirme yoluyla hayalimizde uyandırdığı veya çağrıştırdığı canlandırmalarla anlamaya çalışırız. Anlatıcı ozan ise tek kişilik bir tiyatrocudur. Onun mürekkeple, kalemle, kâğıtla, harflerle işi yoktur; işini veya mesleğini icra ederken yazardan farklı olarak nefesini, sesini, ses tonunu kullanır. Yani anlatıcı ozan bir yandan bunları kullanarak kelimeleri, deyimleri, söz

kalıplarını, farklı söyleyiş şekillerini, cümleleri vb. şeyleri kulağımıza gönderirken diğer yandan yaptığı hareketleri, jest ve mimikleriyle gözümüze de hitap ederek anlatımını ve mesajını güçlendirebilir.

Yine aynı şekilde yazarın anlatıcı ozana göre anlatıcı ozanın da yazara göre sınırlılıkları ya da kullanabileceği farklı imkânları olduğu da söylenebilir. Örnek olarak yazar, hikâyesini zamana yayarak, yani farklı zaman dilimlerinde yazabilir, bir başka deyişle işe belli bir zamanlarda ara vererek, metin üzerinde düşünüp kafa yorarak yazma işini sürdürebilir. Ancak anlatıcı ozanın anlatacağı hikâyenin sadece öncesinde hazırlık yapma şansı veya imkânı söz konusu olabilir; ozanın dinleyiciler huzurundaki süresi de sınırlıdır ve belki çok kısa aralar verme şansı olabilir. İşte tam bu noktada şunu söylemek gerekir ki anlatıcı ozanın dinleyiciyi uyanık tutma zorunluluğu çok önemlidir, aksi taktirde dinleyici kitlesini kaybedebilir. Anlatıcı ozan sözü, her yerde ve gelişigüzel uzatamaz; bu nedenle zamani dikkatle kullanmak, sözü dinleyicinin dikkat süresine uygun, dinleyicinin merak ve ilgisini, duygularını okşayacak şekilde kullanmak, kurguyu da buna göre önceden tasarlamak, yani kurgu üzerinde kafa yormak zorundadır.

Yazar da anlatıcı ozan da sunumlarını estetik incelik ve zekâ oyunlarını kullanma yoluyla, senaryoyu zevkli ve sürükleyici hâle getirecek şaşırtmacalarla süsleyerek sunmak zorundadır. Çünkü hikâyenin bir sonraki bölümü her zaman olmasa da ara merak uyandıran özellikte ve sürprizlerle dolu olmak zorundadır. Ancak

hiç şüphesiz bunun için de yazar veya anlatıcı ozanın hedefi aynı olmakla beraber yine kullandıkları araç ve yollar farklıdır. Çünkü yazar yazarak, anlatıcı ozan ise anlatarak ve canlandırarak söz konusu hedefe ulaşmak durumundadır. Ancak bu noktada da yazarın anlattığı olayı uzatma şansının anlatıcı ozana göre biraz daha fazla olduğu söylenebilir. Anlatıcı ozanın ise yazara göre her zaman daha çok kestirmelere ve özlü anlatımlara, minik açıklamalara ihtiyacı olduğu söylenebilir. Ozan, dinleyiciyi her bakımdan gözetmek durumundadır. Örnek olarak anlatıcı ozan, Dede Korkut'un Bamsı Beyrek Boyu'nda dinleyiciye hikâye kahramanının on beş yaşına girdiğini, yani aradan on beş yıllık bir zaman diliminin geçtiğini ve Beyrek'in büyüdüğünü anlatmak ister. İşte bu uzun zaman dilimi, anlatılan hikâye bakımından sadece başkahramanla ilgili olarak önemlidir. Ozan, on beş yıllık zaman diliminin geçtiğini çok kısa aynı zamanda bir o kadar da güzel formül bularak okuyucuya şöyle anlatır:

“Bay Börenün oğlu **beş yaşına girdi**,

beş yaşından **on yaşına girdi**,

on yaşından **on beş yaşına girdi**.

çaya baksa çalımlu,

çal kara kuş erdemli bir gözəl yahşı yigit oldı.” (Drs.37a.2-5)

Bu söyleyiş veya anlatım şekli sadece on beş yılın geçtiğini anlatmaz, aynı zamanda hikâye kahramanı Beyrek'in on beş yıl sonraki durumunun ne olduğu konusunda dinleyicide merak uyandıracak ve dinleyiciyi dinlemeye daha istekli kılacak bir anlatım şeklidir. Kısacası anlatıcı ozan bir taraftan on beş yıl gibi uzun bir zaman

diliminin geçtiğini böylesine güzel ve başarıyla üç basamakta sayı saymayı tercih ederek adeta dinleyiciyi on beş yıl sonraya götürmek için bir şifre ya da bir büyümlü yol keşfetmiştir. Ozan, Dirse Han'ın oğlu Boğaç'ın büyüyüp on beş yaşına girdiğini ise yine ustaca, dinleyiciye hissettirmeden, yukarıdakinden farklı şekilde ve merak uyandıracak şekilde bir atasözü ile başlayarak şöyle anlatır:

“At ayagı külük, ozan dili çevük olur.

Eyegülü ulalur, kapurgalı böyür. Oglan **on beş yaşına girdi** oğlanuñ babası Bayındır Hanuñ ordusına karışdı.” (Drs.9b.6-8)

Öşün Koca'nın Kaç Oğlu Vardı?

Yukarıda sözü edilen makalede şöyle denilmiştir:

“*Ögey, Eski Türkçe Döneminden itibaren kullanılan (...) ve bu biçimiyle bugün Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi ve başka Türk dili ve lehçelerinin söz varlığında yer alan 'üvey' anlamına sahip bir kelimedir. Uşun Koca Oğlu Segrek boyunda kardeşlerin üvey olduğu konusunda açık bir bilgi yoktur. Ancak bu, boyun orijinal metninde veya daha önceki versiyonlarında olmadığı anlamına gelmez.*” (Sultanza-de 2013: 151)

Tepegöz hikâyesinde geçen ve yukarıda da verilmiş olan cümlede daha önce *iki* okunmuş olan kelimenin *ögey* olduğu anlaşıldığına göre bu bilgiyi *Öşün Koca Oğlu Segrek* boyunun hemen başında geçen ve *Öşün Koca'nın* hayatında iki erkek çocuk sahibi olduğunu anlatan “*Oğuz zamanında Öşün*

Koca derler bir gişi vardı, 'ömründe iki oğlı vardı.” (Drs.128b.11-12) şeklindeki cümleyle birlikte yorumlamak gerektiği anlaşılıyor. Bu durumda iki ihtimal söz konusu olabilir.

Birinci ihtimal; *Öşün Koca*, iki evliydi ve her eşinden birer erkek çocuk sahibi olmuştu.

İkinci ihtimal; büyük kardeş *Egrek* doğduktan sonra annesi öldü, *Öşün Koca* tekrar evlendi ve ikinci eşinden *Segrek* doğdu.

Segrek Anasının mı Atasının mı Ağzını Aradı?

Yine *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyunun* başında anlatıldığına göre *Öşün Koca'nın* büyük oğlu *Egrek'in* Bayındır Han'ın huzuruna istediği zaman girip çıktığı, mecliste *Kazan Bey'in* önünde oturduğu ve pervasız biri olduğu anlatılır. Bir gün mecliste *Ters Uzamış* adında bir bey, *Egrek'e* seslenerek bu şekildeki davranışlara hakkı olmadığını ve bunu hakkecek bir kahramanlık veya yararlılık göstermediğini söyler:

“Mere *Öşün Koca* oğlı! Bu oturan begler her biri oturduğu yeri kılıcıyla, etmegiyile alubdur. Mere, sen baş mı kesdüñ, kan mı tökdüñ, aç mı toyurduñ, yalnızcağ mı tonatduñ?” (Drs.126a.6-9)

Ters Uzamış'ın kahramanlık konusundaki sözlerine üzülen *Egrek*, *Kazan Bey'den* akına çıkmak için izin ister. *Kazan Bey* izin verir; ancak *Egrek* üç yüz kişi ile çıktığı akında tutsak düşer, Alınca Kalesi'ne hapsedilir. Ozan bu olayı anlattıktan hemen sonra *Egrek'in* ailesinin yaşadıklarını şöylece özetleyerek anlatır:

“Kara kara tağlardan haber aşdı,
kanlu kanlu sulardan haber geç-
di,

kalın Oğuz ellerine haber vardı.

Öşün Kocanın ağ baş evi önünde
şiven kopdı.

Kaza benzer kızı gelini ağ çıkarup
kara geydi.

Öşün Koca ‘Oğul, oğul!’ deyü ağca
yüzlü anasıyla ağlaşdılar bozlaşdı-
lar.” (Drs.130a.1-5)

Bu olay üzerinden yıllar geçer;
Egrek’in tutsak düştüğü sırada henüz
bebek olan kardeşi Segrek büyür. Ozan
burada da aradan ne kadar zaman
geçtiğini söylememiştir, ancak en az
on beş yıl olduğunu tahmin edebildiği-
miz uzun bir zaman dilimini atlamak
veya geçmek durumundadır. Ozan hep
farklı söz kalıpları kullanmak ister ve
bununla dinleyiciye söz söyleme konu-
sundaki ustalığını da göstermek ister.
İşte ozan burada hikâyenin devamın-
da kardeşini kurtaracak olan küçük
kardeş Segrek’in büyüdüğünü anlat-
mak için yukarıda verdiğimiz örnekte
kullandığı sayı sayma örneklerinden
farklı, ancak en az onlar kadar pra-
tik ve onlardan daha farklı ve kısa bir
yol bulmuştur. Ozan, “*Eyegülü ulalur,
kapurkalu böyür. Meger hanum, Öşün
Kocanın kiçi oğlu Segrek eyü baha-
dır, alp, delü yigit kopdı.*” ara sözünü
kullanarak ustalık dolu bir cümleyle
dinleyiciyi Segrek’in delikanlılık dö-
nemine götürür. Yani bu cümleyle
verilmiş olan mesajda Segrek’in büyü-
düğü anlatılmaktadır. Bu sözler aynı
zamanda bir önceki bölümde yaşan-
mış olan tutsaklık tablosunun hemen
ardından üzülmüş olan dinleyicinin/
seyircinin yüreğine serpilmiş bir su se-
rinliği gibidir. Ozan, Segrek’i çok kısa

bir zamanda çok kısa cümlelerle ve
ustalıkla yetişkin bir delikanlı olarak
sahneye sürer ve sanki gizliden gizliye
bir kurtarıcıyı müjdelere veya ona ze-
min hazırlar.

Egrek’in yukarıda anlattığımız
bir sohbet meclisindeki aşağılanma
sonucu başlayan tutsaklığının biti-
şi, garip bir şekilde kardeşi Segrek’in
yine bir mecliste yaşadığı aşağılanma
vesilesiyle olacaktır. Segrek, büyümüş
-hikâyenin akışından tahmin edebil-
diğimiz göre- on altı, on yedi yaşında
bir delikanlı olmuştur, ancak bir kar-
deşinin olduğundan habersizdir; çün-
kü ailesi bu konuyu kendisinden giz-
lemiştir. Bir sohbet meclisinde oturan
Segrek, ihtiyaç için dışarı çıkar, dışa-
rıda çekişen iki çocuk görür ve onları
ayırarak her birine birer tokat atar.
Canı yanan çocuklardan biri Segrek’e
şöyle seslenir:

“Mize mizüm ögsüzlüğümüz yet-
mez mi? Bizi neye urursın? Hünerün
var ise kartaşun Alınca kalasında
esirdür, var anı kurtar.” (Drs.130a.12-
130b.1)

Hikâyenin başında Ters Uzamış,
büyük kardeş Egrek’i yiğitliğe davet
etmiş; Egrek gittiği akında tutsak düş-
müştü. Şimdi de küçük kardeş Segrek,
küçük bir çocuk tarafından yiğitliğe
davet ediliyordu ve bu çok daha acı ve
aşağılayıcı bir tabloydu. Bu aşağılan-
ma karşısında canı yanmış olan Seg-
rek, çocuğun Egrek ile ilgili bildikle-
rini öğrendikten sonra hemen meclise
girer ve izin isteyerek oradan ayrılır,
babasının evine gelir. İşte hikâyenin
bu kısmı ile ilgili olarak yukarıda söz
konusu ettiğimiz makalede şöyle de-
nilmektedir:

“Belli olduğu üzere, Dede Korkut Oğuznameleri ilk temeli üzerinde oluştuğu gibi kalmamış, zaman geçtikçe, hatta yazmadan yazmaya nakledildikçe değişmiştir (Cemşidov 1990: 16). Uşun Koca oğlu Segrek boyunda da değişiklikler olmuştur. Bu, özellikle Segrek’in ağabeyini kurtarmaya gitmek için anne-babasına niyetini açtığı kısımda hikâyenin anlatımı sırasındaki kopuklukta bariz şekilde görülmektedir. Segrek’in niyetini ilk önce babasına mı yoksa annesine mi açtığı yazma metninde net değil, çünkü hem tek noktayla ana hem de çift noktayla ata yazılmıştır.” (Sultanzade 2013: 151).

İlk olarak yazarın yukarıdaki cümlelerde sözünü ettiği metnin bu kısmında bir kopukluk olmadığını, yanlış veya farklı okumalar nedeniyle buradaki bağlamın anlaşılmasını belirtmek gerekiyor. Yani makalede sözü edilen karışıklık yazım şekline çok araştırmacıların kelimeyi, *ana* ve *ata* olmak üzere karışık olarak, yani iki şekilde okumalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu düşüncenin devamı olarak şunlar söylenebilir. Öğrencilerimize özellikle lisansüstü derslerde -hocalarımızın da bize söylediği gibi- bir yazma eserin bir kalemden veya elden çıktığını, bu nedenle eseri okumak için öncelikle yazıcının, yazma eserde hangi harfi ne şekilde yazdığını bellemeye, her harfin fotoğrafını çekmeye çalışmalarını ve böyle yapmaları durumunda yazma eseri çok daha çabuk ve doğru okumalarının mümkün olacağını söyleriz. Bu bilgi veya yöntemi metnin bu kısmında geçen söz konusu cümlelerde *ana* veya *ata* şeklinde okunabilen bu

kelime üzerinde uygulayalım. Söz konusu cümleler ve kelimenin metindeki yazılışları şöyledir:

“Atın çekdiler, bindi; çapdı **اتاسان** atasının evine geldi.” (Drs.130b.6)

“Atından endi, **اتاسان** atasının dilin aradı.” (Drs.130b.7)

“Kalkubanı **اتا** ata, yerümden turdum.” (Drs.130b.8)

“**اتا** Ata, men de varayın mı, ne dersin?” (Drs.131a.1)

“**اتاسی** Atası burada soylamış; görelüm hanum ne soylamış” (Drs.131a.2)

“**اتا** Ata ağzuñ kurusun, **اتا** ata dilün çürüsün.” (Drs.131a.12)

M. Ergin ve O. Ş. Gökyay yukarıdaki cümlelerde geçen söz konusu kelimeyi *ana* okumuş ve tercümelerinde de aynı şekilde işlemişlerdir (bk. Ergin 1971: 203-205, Gökyay 1995: 147-148). Tezcan ve Özçelik ise kelimeyi *ata* okumuştur. Kanaatimce bağlam göz ardı edildiğinde bile -Dresden yazıcısının yazısı incelendiğinde- yukarıda da gösterilen yazım şekillerine göre örneklerden sadece birinin *ana* (Drs.130b.7) okunması mümkündür. Bu nedenle söz konusu kelimenin *ata* okunması gerektiğini düşünüyorum ve bunun bağlamla ilgili gerekçesini aşağıda sunacağım. Ancak araştırmacılara bu kelimeyi, bu yazım şekillerine rağmen *ana* okumayı tercih ettiren sebeplerin şunlar olduğunu tahmin ediyorum:

1. Dresden yazıcısı, bir ve iki noktayı sıklıkla benzer şekilde yazmıştır.

2. Yukarıdaki ikinci cümlede geçen *ağız ara-* deyiminin daha çok *ana*'ya yönelik bir eylem olabileceği düşünülmüştür.

3. Bağlam göz ardı edilmiş, dikkate alınmamıştır.

Yukarıda saydığım sebeplerin en önemlisinin üçüncü sebep, yani bağlamın göz ardı edilmesi olduğunu düşünüyorum. Bağlam konusuna aşağıda tekrar döneceğim, ancak şimdi bu tespitlerden sonra yukarıda söz konusu ettiğim makalenin *Ögey* alt başlığının hemen ikinci paragrafında geçen şu açıklamalara dikkat çekmek istiyorum:

Olayın devamından, Segrek eve geldiğinde anne ve babasının evde oldukları anlaşılıyor. Ataerkil bir aile yapısında bir kahramanın böyle bir konudaki muhatabı *ana* değil *ata* olmalıdır. Buradaki diyalogun sonunda da Segrek, kardeşini kurtarmak için Alınca Kalesi'ne gitmek isteyecektir. Dede Korkut'ta otorite *ata*'dadır, yani ava veya akına gitmek için öncelikle *ata*'dan izin alınır. Nitekim bu hikâyenin başlığı da "*Öşün Koca Oğlu Segrek Boyunu Beyan Eder*" şeklindedir. Ayrıca hikâyenin ilk cümlesi şöyledir: "*Oğuz zamanında Öşün Koca derler bir gişi varıdı; ömrinde iki oğlu varıdı.*" (Drs.128b.11-12). Bu başlık ve ilk cümle bile bize başkahramanın *Segrek* olduğunu ve *Segrek*, *Öşün Koca* ve *Egrek* eksenli bir hikâye ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

Dede Korkut metinlerinin zaman değiştikçe değişmiş olduğunu söylemek, çok genel ve türlü türlü yorumlanabilecek bir düşüncedir. Ayrıca elimizdeki Dede Korkut metinleri elbette fonetik, morfolojik ve terminolojik olarak değişmiştir; hatta kurgu ve senaryoda da değişiklikler olmuş olabilir. Ancak Segrek boyunun bu kısmında anlatılmamış bir olay olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca bir metin üzerine bir söz söylenmesi veya bir tespit

yapılması durumunda bunun bilimsel gerekçelerinin belirtilmesi de kesinlikle bilimsel bir zorunluluktur.

Öşün Koca, Neden Önce Segrek'e İzin Verip Sonra Onu Engellemek İstedi?

Şimdi de söz konusu makalede yukarıdaki sözlerin devamında geçen şu açıklamalara dikkat çekmek istiyorum:

"Ayrıca, velisinin sözüyle Segrek'in cevabı arasında bir tutarsızlık vardır. Babası önce oğlunun niyetini takdirle karşılar, gitmesi için teşvik eder: (...) Bunun karşılığında ise Segrek, sanki gitmesi engellenmek isteniyormuş gibi (...) cevap verir: (...) Anlaşılır ki, bu diyalog arasında metnin aslında başka diyaloglar, başka olaylar da geçmiştir. Muhtemelen, Segrek'in annesi analık içgüdüleriyle oğlunun tehlikeli yola gitmesine karşı çıkmış, babası da bundan sonra ağız değiştirerek onu engellemek istemiş ve Segrek de yukarıdaki cevabı vermiştir." (Sultanzade 2013: 151-152).

Bu sorunun cevabını vermek için hikâyenin yukarıda kaldığımız kısımdan özet yapmaya devam etmek gerekiyor. Segrek, bir kardeşi olduğunu ve kardeşinin tutsak olduğunu öğrenir öğrenmez sohbet meclisindeki arkadaşlarından izin isteyerek atına biner ve *ata*'sının evine gelir. Bu sırada yolda giderken ne yapacağını kafasında kurgular, ölçer, biçer ve tasarlar; ancak anlatıcı ozan hikâyede bize bu konularla ilgili bilgi vermez, çünkü anlatıcı ozan dinleyiciyi hep şaşırtmak ve zekâsını kanıtlamak ister. Anlatıcı ozan, bu yolu seçerek Dede Korkut kahramanının veya kurtarıcısının sadece ne kadar güçlü olduğunu değil

aynı zamanda ne kadar zeki ve yetkin olduğunu da dinleyiciye hissettirmek ve düşündürmek ister.

Bence buradaki diyalogda bir tutarsızlık söz konusu değildir. Dede Korkut, yine anlatımda ne kadar usta olduğunu göstererek kahramanı yüceltecektir. İşte bu nedenle Segrek atasına doğrudan kardeşi olup olmadığını sormak yolunu seçmez. Çünkü bu çok yavan çok basit bir yoldur, en önemlisi hiç de zekice bir yol değildir. İşte bu nedenle Segrek atasının ağzını aramak için yolda, belki de at üstünde eve gelirken kafasında kurmuş olduğu bir hikâyeyi yaşanmış bir olay gibi ve kardeşiyle ilgili olarak öğrendiklerini bir çırpıda özetleme yaparak senaryoya dönüştürdüğü inandırıcı bir üslupla babasına seslenerek şöyle sunar:

“Kalkubanı ata, yerümden turdum.

Yelisi kara kazılık atuma butun bindüm.

Arkurı yatan ala tag etegine vardum.

Kalın Oğuz ellerinde dernek varımış, anda vardum.

Yemek içmek arasında ağ boz atlu bir çapar geldi.

Çok zamanımış, Egrek derler bir yigit tutsağımış.

Kadir Tanrı yol vermiş, çıkup gelmiş.

Ulu kiçi kalmadı, ol yigide karşı getdi.

Ata, men de varayın mı, ne dersin?” (Drs.130b.8-131a.1)

Segrek bu zekâ dolu kurgu ve soralarıyla sonuç alır, adeta yağdan kıl çeker gibi babasının ağzından öğren-

mek istediğini öğrenir; çünkü yıllardır evladının hasretini ve acısını yüreğinde yaşamakta olan *Öşün Koca, Segrek*'in bu anlattıklarının bir kurgu veya ağız arama olduğunu düşünemez, heyecanlanır ve şöyle der:

“Ağzun için öleyim oğul!

Dilün için öleyim oğul!

Karşu yatan kara tağun yıkılmış idi, yüceldi ahir.

Akındılı görklü suyun soğılmışıdı, çağladı ahir.

Kaba ağaçda tal budağun kurımışıdı, yaşarup gögerdi ahir.

Kalın Oğuz begleri izine varsa sen [dahı] vargil.

Ol yigide yetdüğünde ağ boz atun üzerinden yere engil,

el kavşurup ol yigide selam vergil,

elin öpüp boynın kuçgil,

‘Kara tağum yüksegi kartaş!’ degil.

Ne turursın oğul? Yortgil!” (Drs.131a.3-11)

Segrek, istediğini öğrenince ikinci hamle olarak babasına, kendisinden yıllarca kardeşinin varlığını gizlemiş olması nedeniyle suçlayıcı ve aşağılayıcı şu sözleri söyler:

“Ata, ağzun kurusun!

Ata, dilün çürisün!

Menüm hod kardaşum varımış, kayursam olmaz.

Kardaşsuz Oğuzda tursam olmaz.

Ata hakkı Tanrı hakkı olmasaydı

kara polad uz kılıcum tartaydum,

gafillüce görklü başun keseydüm,

alca kanun yer yüzine tökeydüm.

Ata, zalim ata!” (Drs.131a.12-131b.3)

İşte *Segrek*'in bu sözleri üzerine

babası *Öşün Koca*, oğlunun ağzından laf almak için kendisini yarı kurmaca bir hikâyeyle tuzağa düşürdüğünü anlar. Baklayı ağzından çıkararak *Öşün Koca*, kardeşini kurtarmak için gideceğini söyleyen küçük oğlu *Segrek*'e engel olmak ister. Çünkü *Öşün Koca*, büyük oğlu *Egrek*'in acısına küçük oğlu *Segrek*'in acısını eklemek istemez. Ancak iş işten geçmiştir, *Segrek*'i düşüncesinden vazgeçiremez; *Kazan Bey*'e fikir sorar. *Kazan Bey*, *Segrek*'i evlendirmelerini söyler; düğün yaparlar. Ancak bu da çare olmaz; *Segrek*, kardeşini kurtarmadan gerdeğe girmeyeceğini söyleyerek yemin eder ve gerdeğe girmez; Alınca Kalesi'ne gider, kardeşi *Egrek*'i kurtarır ve Oğuz'a döner. *Öşün Koca* iki oğlunun dönüşü ile mutlu olur ve düğünlerini yapar. Ozan hikâyesinin sonunu şöyle bağlar:

“İki kardaş birbirine sağdıç oldular, gerdeklerine çapup düşdiler, murada maksuda erişdiler. Dedem Korkut gelüben boy boyladı, soy soyladı: ‘Evvvel ahir uzun yaşuñ ucı ölüm. Ölüm vakti geldüğünde arı iman-dan ayırmasun!

Günahunızı Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun!

Amin, deyenler, didar görsün!

Hanum hey!’ (Drs.137b.7-12)

Sonuç

Dede Korkut gibi özlü, zekâ dolu ve ustalıklı kurgulanmış olan sözlü metinlerde her yazım ve okuma şeklinin mutlaka bağlamla birlikte değerlendirilmesi gerekir. Yapılan okumalar ve görülen yazım yanlışlığı ile ilgili olarak bağlama ters düşecek veya bağlamla örtüşmeyecek durumlar söz ko-

nusu olduğunda tekrar metne dönülerek kontrol yapmak gerekir. Daha önce *iki* ve *ana* şeklinde okunmuş olup *ögey* ve *ata* okunması gereken yukarıda üzerinde durduğumuz iki kelime, bu konuya verilebilecek iki çarpıcı örnektir.

KAYNAKLAR

- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991.
- Gökyay, Orhan Şaik. *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- Gökyay, Orhan Şaik. *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Özçelik, Sadettin. *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.
- Özçelik, Sadettin. *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.
- Sultanzade, Vugar. “Uşun Koca Oğlu'nun Kaç Kardeşi Vardı? (Dede Korkut Kitabı'ndaki Bir Kelime Üzerine)” *Millî Folklor 100 (Kış 2013)*: 149-153.
- Tezcan, Semih ve Boeschoten, Hendrik. *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Tezcan, Semih. *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 2001.